

Jämställdhetspolitikens baksida

nr 2 2018 årgång 46

I förskolan har den genomsnittliga storleken på barngrupperna ökat sedan 1980-talet. År 2014 uppgick den till 16,9 barn i genomsnitt för alla barn och till 13,6 barn för ett- till treåringar medan Skolverkets riktmärken anger 9–15 barn per grupp som önskvärt för de äldre barnen och 6–12 barn per grupp för de yngre. Samtidigt har barnens genomsnittliga vistelsetid ökat med två timmar sedan 1980-talet. Kvaliteten i förskolan har försämrats också genom att antalet barn per anställd stigit från strax över fyra under 1980-talet till 5,3 barn på senare år. De större barngrupperna har i sin tur medfört högre risker för infektionssjukdomar. Förskolepersonalen har inte övåntat ett högre sjuktal än de flesta andra yrkesgrupper. Socialstyrelsen bedömde år 2008 att ökningen av barngruppernas storlek kan ha medfört en faktisk ökning av antalet infektioner. Den höga förkylningsfrekvensen är allvarlig eftersom förkylningar, utöver att medföra lägre välbefinnande för barn och föräldrar, utlöser och förvärrar astma och luftallergier. Eftersom andelen av alla tvååringar och treåringar med plats i förskolan är mycket hög, 88 procent respektive 93 procent år 2012, är det ofrånkomligt att det också finns infektionskänsliga barn och barn med särskilda behov i grupperna.

Härtill kommer att personalen ofta inte har den utbildning som skollagen föreskriver. Endast 42 procent av årsmedarbetarna hade förskollärexamen år 2015, en försämring sedan 2008 då andelen var 52 procent. Vidare saknade 25 procent av de anställda helt utbildning för arbete med barn, också det en

försämring jämfört med sju år tidigare då andelen var fem procent. Det är inte svårt att gissa i vilka bostadsområden förskolornas personal har adekvat utbildning, sannolikt inte i dem där barnen behöver det bäst. Per Kågeson ställer i sin bok *Jämställda – men inte på mannens villkor och barnens bekostnad* frågan varför kompetens betraktas som mindre viktig när det gäller förskolan och en rad andra obekväma frågor. Han menar att den svenska familjepolitiken i flera avseenden är omsorgsfullt utformad och väl förankrad bland medborgarna men att det finns en mörkare baksida. Politiken har inte lyckats hindra att den psykiska hälsan hos främst kvinnor och barn har försämrats påtagligt.

Hur mår då föräldrarna? Det är välkänt att kvinnor har en väsentligt högre sjukfrånvaro än män och psykiatriska diagnoser dominerar sjukskrivningsorsakerna bland kvinnor med en tyngdpunkt i åldersgruppen 30–39 år. Kågeson refererar till forskning av Angelov m fl (2013) som visar att familjebildning ökar kvinnors sjukfrånvaro mer än mäns och att skillnaden kvarstår upp till 16 år efter första barnets födelse. Men varför det är så och vad som generellt förklarar kvinnors högre sjukfrånvaro finns det ingen konsensus om inom forskningen.

Kågeson ger ett brett och kunnigt, men kritiskt, perspektiv på den förda jämställdhetspolitiken. Det är särskilt konflikten mellan arbetslivets krav och barnens behov som tilldrar sig hans uppmärksamhet. Kvinnorna har förväntats anpassa sig till den manliga normen och arbeta heltid även om de har småbarn. Konsekvenserna har blivit mer psykisk ohälsa och lägre välbefinnande för kvinnor och barn.

I sin kritik av den förda jämställdhetspolitiken lyfter han fram att den i hög grad har formats av män och kvinnor med hög utbildning och goda möjligheter till karriär. Den tar föga hänsyn

RECENSION

Per Kågeson:
Jämställda – men inte på mannens villkor och barnens bekostnad,
Hjalmarsen Högberg
Bokförlag, 2017,
261 sidor, ISBN 978-
9-198-38711-7.

till skillnaden i livsvillkor mellan arbetarfamiljer och familjer där föräldrarna har hög utbildning. Detta är en viktig insikt men tyvärr inte så spridd i den medelklass som har starka åsikter om hur andra människor bör leva. På många sätt går den förda politiken stick i stäv med önskemålen i LO-grupperna där man är skeptisk till tidig förskolestart, föredrar deltidsarbete och att föräldrarna ska ges möjlighet att stanna hemma längre tid. För de föräldrar som kan arbeta hemifrån ibland eller har flexibla arbetstider kan det vara stressigt, men ändå fungera, att turas om att lämna och hämta barn på förskolan men det är svårare för dem med fasta eller obekväma arbetstider. Att använda RUT-tjänster kan underlätta för dem som har råd, men gör knappast att hushållsarbetet försvinner. Deltidsarbete har blivit ett sätt för många kvinnor att lösa konflikten, men betraktas med nedlåtande och oförstående ögon av jämställdhetspolitikerna. För dessa har fler pappamånader eller kvoterad föräldraledighet blivit kungsvägen till ökad jämställdhet. Och det är naturligtvis viktigt att även fäder tar föräldraledigt men frågan är för vilka det är en bra idé att framtvinga det genom kvotering. Kågeson framhåller att kvotering kan vara problematisk också sedd med feministiska ögon bl a eftersom det finns en högre andel som är våldsbenägna eller missbrukare bland män. Man skulle också kunna tillägga att i de unga par där en eller båda föräldrarna har en tidsbegränsad anställning eller är arbetslös är det svårt att dela på föräldraledigheten. Med hänvisning till forskarna Brygger m fl (2014) påpekar Kågeson att en konsekvens av utökad kvotering kan bli att barnen till de mest utsatta kvinnorna måste börja i förskolan tidigare än de med mer lyckligt lottrade föräldrar.

Fast han inte skriver det är Kågeson i mycket en efterföljare till skarpa feministiska skribenter som Elin Wägner och Barbro Alving (Bang). Under rubriken ”Tänk på barnen!” skrev Bang (citerad i Arnborg 2010, s 358–359) redan 1962:

Man kan vara med eller mot Eva Moberg ifråga om kvinnans plikt att ekonomiskt frigöra sig. Men man kan inte förneka att en tvångssituation blir det. En diskriminering av hemmafruarna blir det (den är redan i funktion) om någon skulle ta sig orådet före att helst vilja ’utveckla sig som individ och människa’ med arbetet i sitt eget hem. Mot det som skulle bekämpas, den grötmyndiga manliga tesen att kvinnans plats är i hemmet, sätts här en lika fyrkantig tes att kvinnans plats *inte* är i hemmet – i varje fall inte i det egna.

Byt ut hemmafru mot deltidsarbetande så känns tongångarna igen. Och:

Såvitt man kan förstå är i detta /Eva Mobergs/ framtidssamhälle ingenting ändrat annat än samhällsarbetet i högre grad än nu bedrivs även av kvinnor – som accepterar riktlinjer och en målsättning som de inte varit med om att skapa annat än genom sin frånvaro.¹

Kågeson menar att barn under två år inte bör vistas i förskola, i stället bör föräldrarna ta hand om barnen själva genom att föräldraledigheten förlängs till 24 månader och tredelas med en öronmärkt del för vardera föräldern och en del att fördela som man önskar. Detta förslag hjälper dock inte de barn som vistas i förskolan i dag eller deras föräldrar. Borde vi inte hellre kräva att våra folkvalda med hög prioritet åtgärdar bristerna i förskolan och ser till att regelverket följs? Vi behöver också veta

¹ Eva Moberg ändrade sig senare och skrev 2009 att ”jämställdhet har i alltför hög grad inneburit anpassning till den överordnade normen” (Arnborg 2010, s 359).

mer om hur de minsta barnens hälsa och utveckling påverkas på kort och lång sikt av att vistas i förskolan. Kanske finns det skäl att överväga en mer familjeliknande omsorgsform för de ett- till tvååringar som är känsliga eller inte mogna att börja i förskola? Det finns nog många föräldrar som skulle uppskatta en längre föräldraledighet, men det stora flertalet önskar säkert återgå till arbetet och ha tryggheten av en god barnomsorg. Här kan man undra var Kågesons invändningar mot kvotering tog vägen. Sedan har vi förslagets kostnadssida där han gör en glädjekalkyl vilken räknar in barnens senare förskolestart, mindre *vabbande* och lägre sjukfrånvaro för föräldrarna på intäktsidan.

Ett annat av Kågesons förslag är partiell medborgarlön för småbarnsföräldrar, dvs att den som förkortar sin arbetstid till 75 procent av heltid skulle få rätt till ersättning av staten motsvarande 80 procent av lönen. Han menar att kostnaden för detta skulle begränsas genom att sjukfrånvaro etc skulle minska. Dessutom kommer robotiseringen att leda till övertalighetsproblem på arbetsmarknaden som kan avhjälpas genom att vi delar på jobben, hävdar han. Att teknisk förändring leder till arbetslöshet är en tanke som dykt upp då och då genom århundrandena men är fortfarande lika felaktig. Inte heller är arbetstidsförkortning ett verksamt medel mot arbetslöshet, se t ex Sundström (1993) för en diskussion. En svaghet med båda förslagen, som Kågeson inte förefaller se, är att de förutsätter att föräldrarna har varit förutseende nog att skaffa sig en tillsvidareanställning på heltid innan de fick barn.

Själv skulle jag vilja förespråka mindre utopiska, men mer praktiskt genomförbara åtgärder som ger kvinnor och män större möjlighet att påverka sina

arbetstider och att välja olika. Det kan då bli att handla om mer flexibel daglig arbetstid även i arbetaryrken, att få arbeta deltid även om man inte är småbarnsförälder. Vi skulle också i högre grad kunna se på arbetstiden över livstiden så att man kan arbeta mindre i vissa perioder t ex då man har småbarn och att fortsätta arbeta efter 67 års ålder om man vill. Härtill kommer att mer generella åtgärder som t ex att underlätta unga människors etablering på arbetsmarknaden även kan främja jämställdheten genom att förbättra för unga föräldrar. Vi kan också göra mycket själva, utan politikerna, för att främja jämställdheten, vilket visats inte minst genom #metoo-upproppen.

Bokens styrka ligger i beskrivningen av barnens och föräldrarnas brist på välbefinnande i dag, i kritiken av den förda politiken och att den tar upp obekväma men viktiga frågor till diskussion. Kågesons förslag till lösningar är mindre intressanta och kunde ha utelämnats utan någon förlust. Man har lov att kritisera utan att själva ge förslag till lösningar.

Marianne Sundström

Professor i arbetsmarknadskunskap,
Institutet för social forskning (SOFI)

REFERENSER

Angelov, N, P Johansson och E Lindahl (2013), "Kvinnors större föräldraansvar och högre sjukfrånvaro", IFAU rapport 2013:7, Uppsala.

Arnborg, B (2010), *Krig, kvinnor och Gud – en biografi om Barbro Alving*, Bokförlaget Atlantis AB, Stockholm.

Brygger, K, J Wenzer Dahlgren, A-M Ljungberg och K Widegren (2014), "Fel att tvinga fram delad föräldraförsäkring", SvD Brännpunkt, 23 juli 2014.

Sundström, M (1993), "The Swedish Economists, the Labour Movement and the 8-Hour Day", i Jonung, L (red), *Swedish Economic Thought: Explorations and Advances*, Routledge, London.